

BÖLÜM 2

DENEY HAYVANLARI KULLANIMININ YASAL VE ETİK YÖNÜ

Prof. Dr. Vet. Hekim Mürşide Ayşe DEMİREL¹

Yunanca “ethos” kelimesinden köken alan etik sözcüğü “ahlaki eylemin bilimi” olarak tanımlanmaktadır. Her mesleğin kendi meslek ahlakı olup normlarından kendileri sorumludur. Bununla birlikte, etik kuralların yasalarla da desteklemesi gerekmektedir. Deneysel çalışmalarda hayvan hakları ve etiği konusundaki hedefler, hayvan kullanımını sınırlandırmak ve hayvan refahı kapsamında hayvanlara saygın muamele gösterilmesini kapsamaktadır. Hayvan refahının sağlanabilmesi için 5 temel özgürlük ilkesi bulunmaktadır: a) aç ve susuz kalmama özgürlüğü, b) ortamdan rahatsız olmama özgürlüğü, c) ağrı, yaralanma ve hastalıktan uzak kalma özgürlüğü, d) kendi türüne özgü normal davranışları sergileyebilme özgürlüğü, e) korku ve stresten uzak kalma özgürlüğü (1).

Tarihçe

Bilimsel kayıtlarda ilk deney hayvanı kullanımına milattan önce (M.Ö.) 400’lü yıllarda yazılan “*Corpus Hippocraticum*” kitabında rastlanır. Ancak, bu kitapta yer alan bilgilere göre hayvanlar üzerinde yapılan incelemelerin sadece anatomik yapıyı belirlemeye yönelik olduğu görülmektedir. İlk defa deneysel diyebileceğimiz uygulama Galenos tarafından yapılmış, domuz, maymun ve köpeklerin bazı organlarını vücuttan ayırarak fonksiyonlarının nasıl olduğunu görmeye çalışmıştır. Bu denemeler canlı hayvanlar üzerinde yapılan ilk fizyolojik çalışmalar olarak kabul edilmektedir (2).

¹ Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, Eczacılık Temel Bilimleri AD., Deney Hayvanları Bakım ve Araştırma Ünitesi. E-posta: aysedemirel@gazi.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-7082-8976

en az rahatsızlığa yol açacak şekilde davranmak, protokollerin ağrı ve stresin azaltılması yönünde değerlendirilmesi, insancıl olmayan girişimlerin önlenmesini hedefleme, uygun anestezi ve analjezi uygulamaları ve gereksiz yere yapılacak deneylerin önüne geçilmesi bu kuralın temellerini oluşturmaktadır. *Yerine koyma kuralı*, aynı amaca ulaşacaksa hayvan deneyi metodunun yerine duygusu olmayan bir materyalin kullanılmasıdır. Bu amaçla, mikroorganizmalar, bitkiler, embriyolu yumurtalar, sürüngenler–amfibanlar, hücre-doku kültürü, bilgisayar modelleri, eğitimde yapay model ve filmler kullanılmaktadır. Son yıllarda, bu kurala sorumluluk (*Responsibility*) ilkesi de eklenerek 4R kuralı olarak adlandırılmıştır. Bu kurala göre, deneyin en başından sonuna kadar hayvanlara karşı tüm sorumlulukların bilinmesi ve çalışmaların kanun ve yönetmelikler doğrultusunda yapılması gerekmektedir. Yapılan istatistiklere göre, bilim dünyasında 1970 yılından sonra, toksisite çalışmaları ve alternatif metotlar gibi *in vitro* metotların geliştirilmesi, laboratuvar hayvanları biliminin oluşturulması, uluslararası anlaşmalar, mali bütçe nedenleri ve deneysel çalışmaların planlanmasında daha dikkatli olunmasına bağlı olarak *in vivo* çalışmalarda hayvan kullanımında azalma meydana gelmiştir (8,9).

KAYNAKLAR

1. Olsson AS, Robinson P, Pritchett K, et al. Animal Research Ethics. In: Hau J, Van Hoosier Jr GL. Handbook of Laboratory Animal Science. Volume I Essential Principles and Practices 2nd ed. Usa Crc Press; 2003;13-31.
2. Altuğ T. Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 2009;53-68.
3. Başağaç G. Animal experiments and scientific researches. Arda B, editör. Bilim Etiği ve Bilim Tarihi. Genişletilmiş 2. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi; 2009; 46-67.
4. Çobanoğlu N, Aydoğdu İB. Tıp Araştırmaları ve Hayvan Hakları Açısından Hayvan Deneyleri Etik Kurulları. Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 2009;112-8.
5. T.C. Resmi Gazete, Hayvan Deneyleri Etik Kurullarının Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik,Tarih: 15 Şubat 2014, Sayı:28914.
6. T.C. Resmi Gazete, Deneysel ve Diğer Bilimsel Amaçlar için Kullanılan Hayvanların Refah ve Korunmasına Dair Yönetmelik, Tarih:13 Aralık 2011, Sayı:28141.
7. World Veterinary Association Policy Statement on Animal Welfare, Well-Being, and Ethology. ILAR Journal 1989; 31 (4): 29-30.
8. Ergün Y. Hayvan Deneylerinde Etik. Arşiv 2010; 19: 220-35.
9. Kirk RGW. Recovering The Principles of Humane Experimental Technique: The 3Rs and the Human Essence of Animal Research. Sci Technol Human Values. 2018 Jul;43(4):622-648. doi: 10.1177/0162243917726579. Epub 2017 Aug 28. PMID: 30008492; PMCID: PMC6027778.